

კოოპერატივი – სოფლის მეურნეობის განვითარების უმთავრესი პირობა

(სტრატეგიული მიმართულებები XXI საუკუნეში)

როგორც შრი სარჯერი ამბობს: ხალხისთვის ყოველთვის უკეთესია იმუშაონ ერთად, თუ ეს ასე არ იქნება საზოგადოებრივი ერთსულოვნება ყოველთვის დაირღვევა. კოოპერატივები ეფუძნება ერთობლივ კოოპერაციას. ნათელია, რომ ხალხი უპირატესობას ანიჭებს ერთობლივ კოოპერაციებს, როგორც გზას, იმუშაონ სხვებთან ერთად. მხოლოდ კოოპერატივთა სისტემას შეუძლია უზრუნველყოს ჯაცობრიობისთვის ჯანსაღი, ინტეგრირებული პროცესი, შექმნას სრული და ხანგრძლივი ერთიანობა ადამიანთა რასებს შორის.

განვითარებული ქვეყნების მრავალი წლის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ XXI საუკუნეში კოოპერატივებმა წარმატების მისაღწევად, ყურადღება ორ სტრატეგიულ მიმართულებას უნდა მიაქციონ. პირველ რიგში, აუცილებელია დიდი ინვესტიციების მოზიდვა, რომელიც წარმოებაში დაბანდების გარდა, მიმართული იქნება კოოპერატივის წევრების, მენეჯერებისა და დირექტორების განათლების ასამაღლებლად, რაც მათ საშუალებას მისცემს დაძლიონ წარმოქმნილი პრობლემები. მეორეც აქცენტი უნდა გაკეთდეს **პრავმატივზე და შემოსავლიანობაზე**. კოოპერატივთა საქმიანობა მიმართული უნდა იქნეს მის წინაშე წარმოქმნილი პრობლემების გადასაწყვეტად და წევრების მომსახურების დონის ასამაღლებლად – სხვა შემთხვევაში, წევრები აღარ დააფინანსებენ მას და კოოპერატივი შეწყვეტს ფუნქციონირებას.

კოოპერატივების განვითარების უმთავრესი სტრატეგია მოითხოვს კაპიტალის გაზრდას, ამიტომ ასეთი სტრატეგიები უნდა ეყრდნობოდნენ არა მხოლოდ საექსპლუატაციო ეფექტიანობის გაუმჯობესებას და მისი წევრის პატრონაჟის გაზრდას, არამედ დიდი ოდენობის კაპიტალის მოზიდვას, როგორც ძველი, ასევე ახალი წევრების მოზიდვის მეშვეობით.

თანამედროვე ეტაპზე, გლო-

ბალური ეკონომიკური ცვლილებების პირობებში, მნიშვნელოვნად შეიცვალა კოოპერატივების ფორმირებაზე მოქმედი გარემო პირობები და ფაქტორები. უკვე შეუძლებელია იმის თქმა, რომ კოოპერატივები იგივე და იმავე სახის მწარმოებლებს ემსახურებიან, რომელსაც მომსახურებას უწევდნენ წარსულში ან გაუწევენ მომავალში.

საინფორმაციო ტექნოლოგიებში სიახლეების დანერგვის სწრაფი ტემპი ცვლის ბიზნესის წარმოების მეთოდებს. კოოპერატივები, რომლებიც შეძლებენ გადანყვიტონ და სწრაფად მოახდინონ შეგუება ახალ შექმნილ გარემო პირობებთან გადარჩებიან და უფრო მაღალი ტემპით გააგრძელებენ განვითარებას, წინააღმდეგ შემთხვევაში ან შეერწყებიან სხვა კოოპერატივებს, ან გაკოტრდებიან.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების წარმატებული საქმიანობა დამოკიდებულია მათ უნარზე სწრაფად გადაეწყონ და შეცვალონ თავიანთი სტრატეგიები გლობალური ეკონომიკური გარემო პირობების ცვლილებების შესაბამისად. ეს ცვლილებებია:

კოოპერატივების განვითარებისთვის ფულადი ნაკადების შემცირება; ვაჭრობის გლობალიზაცია და შიდა ბაზრებზე სახელმწიფო კონ-

თამარ დუღაური,
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი

ტროლის გაუქმება; სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების ინდუსტრიალიზაცია და ვერტიკალური ინტეგრაცია; ტექნოლოგიური სიახლეები; ბიოლოგიური სიახლეები; ეკოლოგიური შეზღუდვები.

2004 წელს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ექსპერტებმა სასურსათო და სოფლის მეურნეობის საკითხებში, გამოაქვეყნეს ნაშრომი „სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებში კაპიტალის მობილიზების სტრატეგია“, რომელშიც კარგად არის ნაჩვენები კოოპერატივების განვითარებისათვის მთავრობის დახმარების აუცილებლობა. ასევე ნათქვამია, რომ მომავალში მწარმოებლებმა, კოოპერატივებმა და მთავრობამ უნდა იმუშაონ შეწყობილად, რათა გააუმჯობესონ სასოფლო-სამეურნეო და გადამამუშავებელი საწარმოების მართვის მეთოდები, სამთავრობო სუბსიდიები უნდა გადანაწილდეს იმგვარად, რომ მწარმოებლებმა და კოოპერატივებმა დაძლიონ გარემო პირობების ცვლილებებით გამოწვეული სიძნელეები, დასახონ სტრატეგიები და მიიღონ სწორი მმართველობითი გადაწყვეტილებები.

კოოპერატივები აწყდებიან მმართველობით სირთულეებს, როდესაც ისინი ერთგებიან კონკურენციულ ბრძოლაში. ამავდროულად კოოპერატივები თავის წევრებს

უნევენ უფრო მრავალფეროვან მომსახურებას, ვინაიდან თავისუფალი და ეფექტიანი ბაზრები ზრდიან მათ შესაძლებლობებს. ეს ცვლილებები უპირისპირდებიან მართვის ტრადიციულ მექანიზმებს და მოითხოვენ ახალი ფინანსური სტრატეგიების მიღებას, რომელიც ნაახალისებს კოოპერატივის წევრებს მფარველობა გაუწიონ კოოპერატივს და საქმიანი ოპერაციების დროს მონაწილეობდნენ მათ მიერ დემოკრატიული გადაწყვეტილებების მიღებაში.

თანამედროვე პირობებში ინფორმაცია სულ უფრო ხელმისაწვდომია და იაფი, ტრანსპორტი სწრაფი, ხოლო კონკურენცია ინტენსიური. ჩამოყალიბებული ეკონომიკური სიტუაცია განაპირობებს თანამედროვე გარემოში კონფლიქტების წარმოშობას, რომლებიც წარმოადგენენ ერთობლივი პრინციპების შედეგს. ეკონომიკის ასეთი აღქმა უზრუნველყოფს სტრატეგიული ინსტრუმენტების შემუშავებას ერთობლივი საწარმოებისთვის და მისი მართვისათვის.

აშშ-ის სოფლის მეურნეობის დეპარტამენტმა 2007 წელს გამოაქვეყნა ინფორმაცია, რომელიც მიეძღვნა XXI საუკუნეში კოოპერატივების განვითარების პრობლემებს და მათი გადაწყვეტის გზებს, სადაც ნათქვამია, რომ **კოოპერატივისა და მისი წევრების ინტერესთა შეთანხმება — არის ეფექტიანი კაპიტალიზაციის გასაღები. კოოპერატივებში კაპიტალის ფორმირების ძირითადი პრობლემა — ეს არის კონფლიქტი წევრების ინტერესებს შორის ერთის მხრივ, როგორც მომხმარებლის, ან მიმწოდებლის და როგორც ინვესტორის მეორეს მხრივ.** ეს კონფლიქტი წარმოშობს მინიმუმ სამ პრობლემას. კერძოდ, ჰორიზონტის, პორტფელის და შიდა თავისუფალი მხედრის პრობლემას.

ჰორიზონტის პრობლემა მდგომარეობს წევრების ზენოლაში გაზარდონ მიმდინარე გადასახადები დამფუძნებელი წევრის მიერ მომსახურების გამოყენებაზე და არა კოოპერატივში ჩადებული ინვესტიციების გაზრდაზე, რომლისგანაც მომავალში მიიღებდა მეტ სარგებელს — ასეთ შემთხვევაში კოოპერატივს ტოვებენ არაკონკურენტუნარიანი

წევრები.

პორტფელის პრობლემა წარმოიშობა, როდესაც კოოპერატივის წევრებს არა აქვთ მისი ინვესტირების უნარი იმ მეთოდებით, რომლებსაც მათ სჯერათ და მათთვის პირადად მისაღებია. ეს ამცირებს წევრების სტიმულს ჩადონ კაპიტალი კოოპერატივში.

კოოპერატივის ყველა წევრს გააჩნია სხვადასხვა სახის აქტივები სხვადასხვა ფორმით (პორტფელი). როგორებიცაა: **მინა, რქოსანი პირუტყვი, სამუშაო იარაღი, დანაზოგი, ინვესტიციები კოოპერატივში.** ისინი ფიქრობენ, როგორ მართონ და გაზარდონ თავიანთი აქტივები. გართულებები შესაძლოა წარმოიშვას ინფლაციის მიზეზით ნიღზე მიღებული დივიდენდის შემცირების გამო, რადგან სავარაუდოდ შემცირდება მათი ნილის ფაქტიური ღირებულება.

შიდა თავისუფალი მხედრის პრობლემა წარმოიშობა მაშინ, როცა ახალი წევრი, რომელსაც კოოპერატივში ჩადებული აქვს მცირე კაპიტალი, იღებს იგივე სარგებელს, რასაც კოოპერატივის ძველი წევრები, რომლებმაც განახორციელეს დიდი ინვესტიციები კოოპერატივის ძირითად საშუალებებში, ან როცა, ახალი წევრების პატრონაჟი არ იძლევა იმის საშუალებას, რომ კოოპერატივი გახდეს უფრო ეფექტიანი და კონკურენტუნარიანი. ამ შემთხვევაში ახალი წევრები იღებენ „შიდა თავისუფალი მხედრის“ სტატუსს, სარგებლობენ იმ ინვესტიციებით და ძალისხმევით, რომლებიც ჩადეს კოოპერატივში ძველმა წევრებმა. ამ სიტუაციაში, ახალ წევრებს არ გააჩნიათ სტიმული ჩადონ დამატებითი კაპიტალი, ხოლო ძველ წევრებს კი არ სურთ გააგრძელონ კოოპერატივის დამატებითი ინვესტირება, რადგანაც არაპროპორციულად ხდება სარგებლის განაწილება.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, კოოპერატივებმა უნდა შეიმუშაონ ისეთი სტრატეგია, რომელიც დაეხმარება მათ აამალონ თავიანთი კონკურენტუნარიანობა. კოოპერატივები უნდა შეეფუონ სწრაფად ცვლად გარემო პირობებს, მოიძიონ ფინანსები და იყვნენ კონკურენტუნარიანნი, ამასთან, შეინარჩუნონ თავიანთი წევრების ერთობლივი

„იდენტურობა“. ვინაიდან კაპიტალის გაზრდის მექანიზმები დაახლოებით იგივეა, როგორც შეზღუდული პასუხისმგებლობის საწარმოებში. ისინი შესაძლოა სულ უფრო საკამათო გახდეს მისი წევრების მხრიდან.

თანამედროვე კოოპერატივების უმრავლესობას, რომლებმაც მიაღწიეს საკმაო წარმატებებს კონკურენტუნარიანობის ამაღლების საქმეში, შემოაქვთ სიახლეები, იმისათვის, რომ ტრადიციული ერთობლივი პრინციპებიდან გადავიდნენ უფრო თანამედროვე ერთობლივ იდენტურობაზე. ეს იდენტურობა დაფუძნებულია წევრების, როგორც **მომხმარებლის და ინვესტორის** თანაბარ მნიშვნელობაზე, ამასთან აქცენტი გაკეთებულია დამოუკიდებლობასა და ავტონომიაზე. ამ შემთხვევაში მრავალი ცვლილებაა მოსალოდნელი კოოპერატივების ერთობლივ დაფინანსებაში, სადაც კვლავ მნიშვნელოვანია კოოპერატივების მართვის დემოკრატიული კონტროლი და ღია წევრობა, რომელიც შენარჩუნებულია ბევრ ახალ ფორმაში.

დიდა ალბათობა იმისა, რომ თუ კოოპერატივის წევრები იქნებიან მომხმარებლები, ხოლო, მათი მუშაობა იქნება ეფექტიანი, მაშინ, ისინი მისცემენ სტიმულს ინვესტორებს ჩადონ კაპიტალი კოოპერატივში. წევრების ამ ორ ფუნქციას შორის ბალანსი ამცირებს, ან სრულად ანეიტრალებს ჰორიზონტის, პორტფელისა და თავისუფალი მხედრის პრობლემებს, რომლებიც ხშირად წარმოიშობიან, როდესაც ტრადიციული კოოპერატივები აღმოჩნდებიან კაპიტალის უკმარისობის წინაშე.

სოციალურ-ეკონომიკური წინსვლის ერთ-ერთი მიზეზი, რომელსაც მიაღწიეს განვითარებულმა ქვეყნებმა — არის კოოპერატივების ძალისხმევა შექმნან ბაზრები, რომლებშიც მონაწილეობას მიიღებს მეტი ადამიანი. კოოპერატივებმა შექმნეს უფრო ფართო მასშტაბიანი ეფექტიანი ბაზრები, უნევენ რა კონკურენციას საწარმოთა სხვა ფორმებს. მრავალი ქვეყნის კვების მრეწველობაში მომსახურების სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებს უკავიათ ბაზრის მნიშვნელოვანი წილი.

აშშ სოფლის მეურნეობის დე-

პარტამენტის მიერ ჩატარებული კვლევებიდან გამომდინარე, კოოპერატივების ფინანსირებაში დღის წესრიგში დგება წილის ახალი გადანაწილების პრობლემა. ე.ი. ადრე არსებული პრინციპი ერთი წევრი ერთი ხმა იცვლება. კერძოდ, შესაძლოა კოოპერატივებმა მოიზიდონ დამატებითი წევრები, რომლებიც არსებული პირობების დროს არ მოისურვებდნენ კაპიტალის ჩადებას კოოპერატივში. ვინაიდან, მათთვის მიუღებელი იყო კოოპერატივის ის ფუნდამენტალური პრინციპი, რომლის მიხედვითაც წევრის მიერ კოოპერატივში ინვესტირებული კაპიტალის მიუხედავად, ყველა წევრს ჰქონდა ერთი ხმა.

ამრიგად, XXI საუკუნეში კოოპერატივების განვითარება დამოკიდებულია მათი ხელმძღვანელობის უნარზე მოახდინონ ადაპტაცია სწრაფად ცვლად გარემო პირობებზე, დასახონ განვითარების სტრატეგიები და მიიღონ სწორი მმართველობითი გადაწყვეტილებები. ე.ი. მომავლის კოოპერატივების ფუნქციონირებაში ყველაზე მნიშვნელოვანია ის, რომ მათ ჰყავდეთ კომპეტენტური დირექტორები, რომელთაც ესმით, თუ როგორ განახორციელონ კონტროლი მათ კოოპერატივზე და დაიცვან მათი წევრების ინტერესები.

საქართველოში ჯერ კიდევ მცირეა კოოპერატივების რიცხვი, რა-

ზეც ნათლად მეტყველებს საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მონაცემები. კერძოდ, 2006 წლისათვის ქვეყანაში რეგისტრირებულ საწარმოთა რაოდენობა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი და საკუთრების ფორმების მიხედვით სულ შეადგენდა 160855-ს. მათ შორის სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება 2359 (1,5%), კომანდიტური საზოგადოება 167 (0,1%), შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება 46280 (28,8%), სააქციო საზოგადოება 1860 (1,2%), კოოპერატივი 1063 (0,7%), ინდივიდუალური საწარმო 109126 (67,8%). მონაცემებიდან ნათლად ჩანს, რომ კოოპერატივების წილი ყველა სახის საკუთრების ფორმებს შორის ძალიან მცირეა და შეადგენს 0,7%-ს. ასევე უმნიშვნელოა სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების წილი სოფლის მეურნეობასა და გადამამუშავებელ მრეწველობაში. ცნობილია, რომ ქვეყანაში გაბატონებულია წვრილი ოჯახური მეურნეობები, სადაც ორგანიზებულად არ მიმდინარეობს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის დამზადება-რეალიზაცია, მათთვის მიუწვდომელია სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის შეძენა და ფართოდ გამოყენება, არ ხორციელდება ადგილზე მიღებული პროდუქციის გადამამუშავება, ადგილი აქვს წარმოებული პროდუქ-

ციის დიდ დანაკარგებს და სხვა. სოფლის მეურნეობას სულ უფრო მცირე სტიმული ამოძრავებს აწარმოოს პროდუქცია, რადგანაც არსებული საბაჟო სისტემის პირობებში მის მიერ წარმოებული პროდუქცია ვერ უწევს კონკურენციას შემოტანილს.

ყოველივე აქედან გამომდინარე, საქართველოში ეკონომიკური აღმავლობისათვის აუცილებელია ყურადღება მიექცეს სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ჩამოყალიბებასა და განვითარებას, რათა მათი მეშვეობით მოხდეს სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის საცხოვრებელი პირობების გაუმჯობესება და მათი ცხოვრების დონის ამაღლება. ამ მიზნით სასურველია შემუშავდეს სამთავრობო მიზნობრივი პროგრამები, რომლებიც დაეხმარებიან სოფლად მცხოვრებ მოსახლეობას კოოპერატივების ჩამოყალიბებასა და მათ ფეხზე დადგომაში. ასევე აუცილებელია მომზადდეს სათანადო საკანონმდებლო ბაზა. ამრიგად, საქართველოში სათანადო კანონმდებლობის შემუშავებითა და სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამების განხორციელებით შესაძლებელია სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ჩამოყალიბება და განვითარება, რაც საქართველოს როგორც აგრარული ქვეყნის ეკონომიკის აღმავლობის სანინდარი იქნება.

ANNOTATION

STRATEGIC DIRECTIONS DEVELOPMENT AGRICULTURAL CO-OPERATIVE SOCIETIES IN XXI CENTURY

**Tamar Dudauri ,
Academic doctor of Economics, Associate Profesor at GASU**

Capital accumulation in Co-operative is often inconvenient. It is limited to a unique set of principles which define joint identity. Despite it, co-operative societies have found in many developed countries inovetion ways to mobilise the capital of their members, keeping important elements their joint identity. Unfortunately, efforts to mobilise the capital of members were less successful in developed countries where conditions are less favorable.

The new investor and the governmental priorities the changed global conditions have resulted plus, To reduced, governmental budgets and on the free markets.

Grants for agricultural co-operatives quickly deseparing. To survive and develop in more and more competitive business climate, co-operative societies should save up the big capital for чот their members, and also is possible from commercial sources. The capital is necessary to pay wages, for others expenses, on purchase of the equipment and for manufacture expansion. As generalisation, the capital is obliged to provide the best services to members and to develop in modern market economy. Capital search forces co-operative societies to investigate various sources, to support and strengthen their position in the market.